

ТЕОРІЯ ТА МЕТОДИКА УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ

УДК 378.433

О. П. Воробйова,
кандидат наук з державного управління
(Інститут вищої освіти НАПН України, Київ)
oksana.vorobyova@gmail.com

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ В ГАЛУЗІ ВИЩОЇ ОСВІТИ: СУЧАСНИЙ СТАН

Анотація

У межах статті розглянуто та проаналізовано стан правового забезпечення діяльності у сфері вищої освіти. На сучасному етапі розвитку українського суспільства відбулося багато змін щодо синхронізації та гармонізації національного та міжнародного законодавства. Було прийнято Національну рамку кваліфікацій, Закон України "Про вищу освіту", яким надано автономію вищим навчальним закладам; Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти, визначено механізми ліцензування та акредитації вищих навчальних закладів.

Ключові слова: освіта, вища освіта, нормативно-правове забезпечення галузі вищої освіти, автономія вищого навчального закладу.

Summary

The article deals with the present state of legal support of activities in the sphere of higher education is considered and analyzed. At the current stage of development of Ukrainian society, there have been many changes in the synchronization and harmonization of national and international legislation in this area. The National Qualifications Framework was adopted, the Law of Ukraine "On Higher Education" was adopted, which granted autonomy to higher educational institutions, the National Agency for the Quality Assurance of Higher Education, and defined the mechanisms of licensing and accreditation of higher education institutions.

Key words: education, higher education, normative-legal support of the field of higher education, autonomy of a higher educational establishment.

Постановка проблеми. Формування правового поля є основним завданням реформування освітньої галузі, адже забезпечення ефективного функціонування системи освіти потребує відповідної законодавчої бази. Розвиток освітньої галузі в контексті Болонських стандартів вимагає змін та гармонізації нормативно-правових актів, що регулюють функціонування освіти загалом та вищої освіти зокрема.

Аналіз досліджень і публікацій. Серед українських дослідників питання нормативно-правового регулювання вищої освіти розглядали В. Захарченко, М. Згуровський, С. Калашнікова, В. Ковтунець, В. Луговий, Ю. Рашкевич, Ж. Таланова, О. Шаров та ін.

Метою статті є висвітлення та аналіз нормативно-правового забезпечення сфери вищої освіти України відповідно до міжнародного законодавства.

Законодавство України в галузі вищої освіти регулюється Конституцією України (ст. 53), указами та розпорядженнями Президента України, постановами та розпорядженнями Кабінету Міністрів України

(специфічні сфери освітньої та наукової діяльності); наказами і листами Міністерства освіти і науки України, міністерств і відомств України, які мають у підпорядкуванні вищі навчальні заклади; нормативними документами, прийнятими місцевими органами державної виконавчої влади та підпорядкованими їм органами управління освіти.

Відповідно до Конституції України кожен громадянин має право на вільний розвиток своєї особистості (ст. 23) та освіти (ст. 53). Після того, як Україна стала учасницею Болонського процесу, виникла гостра потреба щодо гармонізації національного та міжнародного законодавства, що стосується функціонування системи вищої освіти.

Національна доктрина розвитку освіти проголошувала реформування управління освітньою галуззю: розвиток державно-громадської моделі управління сферою освіти, оптимізація державних управлінських структур, децентралізація управління, посилення автономії ВНЗ; перерозподіл функцій та повноважень між центральними і місцевими органами виконавчої влади, самоврядування та навчальними закладами. А також було визнано потребу у реформуванні щодо вдосконалення фінансового механізму управління освітою, а саме: стимулювання формування багатоканальної системи фінансового забезпечення освіти; системи ефективного використання коштів на функціонування та розвиток освіти; реформування механізму мотивації академічного складу університету.

Наказом Міністерства освіти і науки України від 23 січня 2004 року затверджено Програму дій щодо реалізації положень Болонської декларації в системі вищої освіти і науки України, де було визначено шлях розвитку галузі вищої освіти в контексті Європейської інтеграції з орієнтацією на фундаментальні цінності загальносвітової культури [1]. Головною метою Програми дій було визначено вжиття заходів для входження національної системи освіти і науки в європейський простір, серед яких – забезпечення подальшого розвитку автономності та самоврядування у вищій освіті; ліквідування перешкод для розширення мобільності студентів, викладачів і дослідників; підтримка і розвиток європейських стандартів якості; використання єдиної системи кредитних одиниць і додатка до диплома; удосконалення двоступеневої структури вищої освіти; прийняття прозорих і зрозумілих градацій дипломів, ступенів та кваліфікацій [1]. Постановою Кабінету Міністрів України “Про затвердження Національної рамки кваліфікацій” визначено, що Національна рамка кваліфікацій впроваджується з метою: введення європейських стандартів та принципів забезпечення якості освіти з урахуванням вимог ринку праці до компетентностей фахівців; забезпечення гармонізації норм законодавства у сфері освіти та соціально-трудова відносин; сприяння національному і міжнародному визнанню кваліфікацій, здобутих в Україні; налагодження ефективної взаємодії сфери освітніх послуг та ринку праці [5]. Також зазначено, що автономність – здатність самостійно виконувати завдання, розв’язувати задачі і проблеми та відповідати за результати своєї діяльності [5].

Законом України “Про вищу освіту” визначено, що формування і реалізація державної політики у сфері вищої освіти забезпечуються шляхом розвитку автономії вищих навчальних закладів та академічної

свободи учасників освітнього процесу [3]. Автономія вищого навчального закладу визначається, як “самостійність, незалежність і відповідальність вищого навчального закладу в прийнятті рішень стосовно розвитку академічних свобод, організації освітнього процесу, наукових досліджень, внутрішнього управління, економічної та іншої діяльності, самостійного добору і розстановки кадрів. Права вищого навчального закладу, що визначають його автономію, встановлені цим Законом, не можуть бути обмежені іншими законами чи нормативно-правовими актами. [3].

Відповідно ст. 32 діяльність вищого навчального закладу базується на принципах: автономії та самоврядування; розмежування прав, повноважень і відповідальності засновника (засновників), державних органів та органів місцевого самоврядування, до сфери управління яких належить вищий навчальний заклад, органів управління вищого навчального закладу та його структурних підрозділів; поєднання колегіальних та єдиноначальних засад; незалежності від політичних партій, громадських і релігійних організацій (крім вищих духовних навчальних закладів).

Також зазначено, що вищі навчальні заклади мають рівні права, що становлять зміст їх автономії та самоврядування, у тому числі розробляти та реалізовувати освітні (наукові) програми в межах ліцензованої спеціальності; самостійно визначати форми навчання та організації освітнього процесу; обирати типи програм підготовки бакалаврів і магістрів, що передбачені Міжнародною стандартною класифікацією освіти; брати на роботу педагогічних, наукових, науково-педагогічних та інших працівників; формувати та затверджувати власний штатний розпис відповідно до законодавства; надавати додаткові освітні та інші послуги відповідно до законодавства; самостійно розробляти та запроваджувати власні програми освітньої, наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності; самостійно запроваджувати спеціалізації, визначати їх зміст і програми навчальних дисциплін; звертатися з ініціативою до органів, що здійснюють управління у сфері вищої освіти, про внесення змін до чинних або розроблення нових нормативно-правових актів у сфері вищої освіти, а також брати участь у роботі над проектами; провадити фінансово-господарську та іншу діяльність відповідно до законодавства та статуту вищого навчального закладу; розпоряджатися власними надходженнями (для вищих навчальних закладів державної і комунальної форми власності), зокрема від надання платних послуг; відкривати поточні та депозитні рахунки в банках.

Визначено, що вищі навчальні заклади зобов'язані: вживати заходів, у тому числі шляхом запровадження відповідних новітніх технологій, щодо запобігання та виявлення академічного плагіату в наукових роботах наукових, науково-педагогічних, педагогічних, інших працівників і здобувачів вищої освіти та притягнення їх до дисциплінарної відповідальності; мати внутрішню систему забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти; створювати необхідні умови для здобуття вищої освіти особами з особливими освітніми потребами; оприлюднювати на офіційному веб-сайті, інформаційних стендах та в будь-який інший спосіб інформацію про реалізацію своїх прав і виконання зобов'язань.

Законодавче визнання автономії вищого навчального закладу є передумовою розвитку процесу забезпечення якості освіти. Законом передбачається, що система забезпечення якості вищої освіти в Україні складається з: системи забезпечення вищими навчальними закладами якості освітньої діяльності та якості вищої освіти (система внутрішнього забезпечення якості); системи зовнішнього забезпечення якості освітньої діяльності вищих навчальних закладів та якості вищої освіти; системи забезпечення якості діяльності Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти і незалежних установ оцінювання та забезпечення якості вищої освіти [3].

Система забезпечення якості вищої освіти в Україні складається із системи забезпечення вищими навчальними закладами якості освітньої діяльності та якості вищої освіти (система внутрішнього забезпечення якості); системи зовнішнього забезпечення якості освітньої діяльності вищих навчальних закладів та якості вищої освіти; системи забезпечення якості діяльності Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти і незалежних установ оцінювання та забезпечення якості вищої освіти.

Система забезпечення вищими навчальними закладами якості освітньої діяльності та якості вищої освіти (система внутрішнього забезпечення якості) передбачає здійснення таких процедур і заходів: визначення принципів та процедур забезпечення якості вищої освіти; здійснення моніторингу та періодичного перегляду освітніх програм; щорічне оцінювання здобувачів вищої освіти, науково-педагогічних і педагогічних працівників вищого навчального закладу та регулярне оприлюднення результатів таких оцінювань на офіційному веб-сайті вищого навчального закладу, на інформаційних стендах та в будь-який інший спосіб; підвищення кваліфікації педагогічних, наукових і науково-педагогічних працівників; наявності необхідних ресурсів для організації освітнього процесу, у тому числі самостійної роботи студентів, за кожною освітньою програмою; наявності інформаційних систем для ефективного управління освітнім процесом; публічності інформації про освітні програми, ступені вищої освіти та кваліфікації; ефективною системою запобігання та виявлення академічного плагіату в наукових працях працівників вищих навчальних закладів і здобувачів вищої освіти.

Система забезпечення вищим навчальним закладом якості освітньої діяльності та якості вищої освіти (система внутрішнього забезпечення якості) за його поданням оцінюється Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти або акредитованими ним незалежними установами оцінювання та забезпечення якості вищої освіти на предмет її відповідності вимогам до системи забезпечення якості вищої освіти, що затверджуються Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти.

Система зовнішнього забезпечення якості освітньої діяльності вищих навчальних закладів та якості вищої освіти передбачає здійснення таких процедур і заходів: забезпечення ефективності процесів і процедур внутрішнього забезпечення якості освітньої діяльності вищих навчальних закладів та якості вищої освіти; наявності системи проведення процедур зовнішнього забезпечення якості; забезпечення наявності оприлюднених

критеріїв прийняття рішень відповідно до стандартів та рекомендацій забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти; налагодження доступного і зрозумілого звітування; проведення періодичних перевірок діяльності систем забезпечення якості та механізмів роботи з отриманими рекомендаціями.

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 15 квітня 2015 р. № 244 Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти – це постійно діючий колегіальний орган з питань реалізації державної політики у сфері забезпечення якості вищої освіти [6].

До повноважень Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти входить формування вимог до системи забезпечення якості вищої освіти, розроблення Положення про акредитацію освітніх програм; аналіз якості освітньої діяльності вищих навчальних закладів; проведення ліцензійної експертизи, підготовка експертного висновку щодо можливості видачі ліцензії на провадження освітньої діяльності у сфері вищої освіти; формування галузевих експертних рад; критеріїв оцінки якості освітньої діяльності, зокрема наукових здобутків, вищих навчальних закладів, за якими можуть складатися рейтинги вищих навчальних закладів [6].

За останні роки в українському законодавстві зроблені рішучі кроки щодо гармонізації національного законодавства зі стандартами та принципами, що існують у європейському просторі, закладено законодавчий фундамент для створення успішної стратегії у галузі освіти та ефективність її реалізації, що надасть змогу країні досягти сталого економічного зростання.

Висновки та перспективи подальших пошуків у напрямі дослідження. Незважаючи на позитивні зміни в національному законодавстві, ще є норми, які потребують більш чіткого та детального роз'яснення та врегулювання з діючою правовою базою. Розвиток та гармонізація законодавчої бази у сфері вищої освіти шляхом удосконалення та систематизації нормативно-правових актів надасть змогу прискорити їх реалізацію та збільшить ефективність модернізаційних змін у галузі, що, у свою чергу, буде рушійною силою позитивних змін у суспільстві.

ЛІТЕРАТУРА

1. Болонський процес: Нормативно-правові документи / Укладачі: З.І. Тимошенко, І.Г. Оніщенко, А.М. Грехов, Ю.І. Палеха. – К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2004. – С.102
2. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – С. 141.
3. Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII “Про вищу освіту” // Відомості Верховної Ради України. — 2014. — № 37-38 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: — <http://zakonrada.gov.ua/laws/show/1556-18>
4. Указ Президента України «Про Національну доктрину розвитку освіти» від 17.04.2002 р. № 347/2002 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/U347_02.html .].
5. Постанова КМУ “Про затвердження Національної рамки кваліфікацій”, від 23.11.2011 р. № 1341 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-p>
6. Постанова КМУ “Про утворення Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти”, від 15.04.2015 № 244 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/244-2015-p/paran15#n15>

Стаття надійшла до редакції 01.11.2017